

■ УДК 780.647.2.082.1.088

О. І. Гончаров, старший викладач, Харківська державна академія культури, м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДЕННЯ СИМФОНІЧНИХ ТВОРІВ ДЛЯ АНСАМБЛІВ БАЯНІВ ТА АКОРДЕОНІВ

Розглядаються питання специфіки перекладення симфонічних творів для ансамблів баянів та акордеонів різного кількісного й інструментального складу; пропонуються методичні рекомендації стосовно розподілу складових фактури, динаміки, особливостей звукодобування, використання тембрових регістрів сучасних баянів та акордеонів, збереження звукового балансу, формування інструментального складу музичних колективів і підбору репертуару.

Ключові слова: ансамбль, баян, акордеон, інструментальний склад, репертуар, перекладення, фактура, динаміка, тембр, звуковий баланс.

А. И. Гончаров, старший преподаватель, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕЛОЖЕНИЯ СИМФОНИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ДЛЯ АНСАМБЛЕЙ БАЯНОВ И АККОРДЕОНОВ

Рассматриваются вопросы специфики переложения симфонических произведений для ансамблей баянов и аккордеонов различного количественного и инструментального состава; предлагаются методические рекомендации относительно распределения составляющих фактуры, динамики, особенностей звукоизвлечения, использования тембровых регистров современных баянов и аккордеонов, сохранения звукового баланса, формирования инструментального состава музыкальных коллективов и подбора репертуара.

Ключевые слова: ансамбль, баян, аккордеон, инструментальный состав, переложение, фактура, динамика, тембр, звуковой баланс.

O. I. Honcharov, senior lecturer, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

FEATURES OF TRANSCRIPTIONS OF SYMPHONIC WORKS FOR ENSEMBLES OF BUTTON ACCORDIONS AND ACCORDIONS

The paper deals with the issues of transcriptions of symphonic works for ensembles of button accordions and accordions of various quantitative and instrumental lineups; the author outlines methodological recommendations concerning the arrangement of the components of texture, dynamics, characteristics of sound, the use of timbre registers of modern button accordions and accordions, the sound balance retention, the formation of the lineup of instrumental music groups and the selection of repertoire.

Key words: ensemble, button accordion, accordion, instrumental lineup, transcription, texture, dynamics, timbre, sound balance.

Постановка проблеми. Характерною ознакою сучасності стало активне впровадження в навчальний процес баянного й акордеонного ансамблевого музикування, створення і функціонування ансамблів баянів та акордеонів як з незначним складом виконавців — дуетів, тріо, квартетів тощо, так і численніших — навіть оркестрів баянів та акордеонів, які успішно існують майже в усіх мистецьких навчальних закладах України.

Вони суттєво відрізняються чисельністю музикантів-виконавців, рівнем їх виконавської майстерності, навіть якістю музичних інструментів, але головне — репертуаром, тобто музичними творами з різними темпами, динамікою, стильовими особливостями тощо.

Але слід визнати, що оригінальний репертуар для різного складу ансамблів — дуетів, тріо або більших музичних колективів — не є численним і складається переважно з творів, перекладених для певного складу інструментального ансамблю керівниками зазначених музичних колективів або самими виконавцями, тому проблема репертуару актуальна, в умовах браку відповідного репертуару виникає необхідність перекладення кращих зразків світової музики для певного складу ансамблю баянів та акордеонів.

Перекладення або транскрипції завжди посідали чільне місце в репертуарі виконавців різних складу й виконавського рівня, але, на відміну від скрипалів, піаністів та інших інструменталістів, у яких ансамблеве музикування має давні традиції виконавства і безліч різноманітного репертуару ансамблі баянів та акордеонів як різновид виконавства існують відносно недавно, тому майже немає репертуару, або існують нечисленні перекладення і транскрипції.

Але перекладати музичні твори, створені для виконання зовсім іншими музичними інструментами (особливо це стосується перекладення симфонічних партитур), слід уважно, оскільки не всі музичні твори можуть набути якісного та змістовного звучання в разі виконання ансамблями баянів та акордеонів — музичними інструментами з іншими особливостями фактури, звукодобування, динамічними можливостями, специфічними тембровими якостями тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Саме тому означені питання висвітлені в деяких методико-педагогічних працях, музично-теоретичних розробках та виконавсько-практичних рекомендаціях [2; 3; 4; 5; 6; 11; 12]. Незважаючи на наявність значного обсягу науково-методичної літератури, вони й нині є актуальні, значущі в педагогічно-виконавській практиці та потребують подальшого висвітлення.

Мета статті — визначити специфіку перекладення симфонічних творів для ансамблів баянів та акордеонів, особливості інструментального складу зазначених музичних колективів, проаналізувати проблеми формування репертуару й можливості його розширення завдяки якісному перекладенню кращих зразків світової музичної спадщини і створенню нових оригінальних творів для ансамблів баянів та акордеонів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливе місце в процесі виконання цього завдання посідають перекладення або транскрипції для ансамблів баянів та акордеонів симфонічних творів композиторів-класиків, що надає можливості музикантам-ансамблістам простежити еволюцію музичного мистецтва, відчутти стилеві особливості музики різних композиторів та часів, що, у свою чергу, сприяє підвищенню професійної майстерності музикантів, спонукає до пошуку нових специфічних прийомів гри, які наближають звучання ансамблів баянів та акордеонів до звучання оригіналу, розширюють виражальні можливості таких музичних колективів, ознайомлюють слухачку аудиторію з кращими зразками світового музичного мистецтва.

Тому до перекладення для ансамблів баянів та акордеонів доцільно залучати музичні твори, різні за формою, жанром, композиторів різних часів та стилів, обробки народних пісень і танців народів світу та головне — ці твори повинні звучати якісно, як і оригінал, набувати нових звукових забарвлень, тембрового колориту та відповідного художньо-емоційного змісту звучання.

Перекладення (виклад музичного твору для іншого складу виконавців) передбачає різні способи викладу фактури твору, які надають можливості краще пристосувати оригінал до особливостей того чи іншого колективу виконавців, зміни звукової специфіки твору, його тембрового забарвлення, переосмислення динаміки й артикуляції. Однак мелодійна та ладогармонійна основи оригіналу повинні зберегтися.

Слід зазначити, що не завжди повне збереження створеного композитором музичного матеріалу є запорукою якісного відтворення образно-емоційного змісту музичного твору, оскільки зазвичай виникає необхідність творчого ставлення до перекладення та розкриття особливостей, яких надав композитор і які мають урізноманітнювати звучання твору новими елементами звукодобування, артикуляції, динаміки, посилювати його образно-змістовні якості, наближаючи звучання під час виконання ансамблем баянів та акордеонів до звучання оркестрово-симфонічного оригіналу.

Транскрипція (від лат. *transcriptio* — переписування) — вільна інтерпретація, творче переосмислення музичного твору, що

передбачають ладову варіантність, збагачення гармонії, зміну динаміки і насичення фактури, темброву багатогранність тощо. Транскрипції та перекладення як жанр виконували головне завдання — удосконалити музичний твір та осучаснити, пристосувати його для виконання іншими музичними інструментами.

Обираючи для перекладення один з творів симфонічної спадщини, слід зважати не тільки на:

- рівень підготовленості творчого колективу,
- технічні та загальнохудожні можливості музикантів ансамблю — володіння штрихами, міхом, динамічною шкалою, нюансами, філіруванням звука,
- вміння професійно підбирати зручну, доцільну для конкретного музичного тексту аплікатуру тощо,
- але й на головне:
- фактуру твору, що перекладається,
- кількість інструментів певного ансамблю баянів та акордеонів,
- динамічні особливості звучання інструментів ансамблю,
- специфіку звукодобування на баянах та акордеонах,
- наявність певних тембрових регістрів,
- особливості міховедення на баянах та акордеонах та ін.

Тому складові фактури — мелодію, контрапункт, гармонію, бас — бажано поділяти між різними групами ансамблю, з урахуванням особливостей музичних інструментів та не порушуючи загального ансамблевого балансу звучання. Слід уникати превалювання фактури в одній оркестровій групі й уважно стежити за тим, щоб виразно інтонувалася не тільки мелодія, але й інші елементи фактури, використовуючи для цього диференційовану динаміку, темброві особливості ансамблю баянів та акордеонів, артикуляцію, агогіку, особливості звукодобування на різних музичних інструментах, регістрові можливості звучання баянів та акордеонів.

Вищезазначене надасть змоги успішно вирішувати проблеми багатоплановості, динамічної різноманітності й потрібного ансамблевого балансу звучання.

Слід зазначити, що ансамблі баянів або акордеонів не мають таких динамічних і тембральних якостей, як симфонічний оркестр, але в разі вмiлого перекладення та розподілу оркестрових голосів на сучасних баянах та акордеонах можна досягти якісного й змістовного відтворення потрібного образно-емоційного та тембрального змісту музичного твору, використовуючи при цьому різні засоби — чіткіший розподіл динаміки між ансамблевими голосами, за допомогою різних тембрових регістрів, диференціації штрихів, різної насиченості

фактури, диференційованіший розподіл мелодичних ліній між ансамблевими голосами, використання гармонічної педалі та ін.

Під час перекладення оркестрового твору для ансамблю баянів та акордеонів головну увагу слід приділяти мелодійним голосам, оскільки вони розкривають художньо-емоційний зміст музичного твору, його гармонію та фактуру, тому від умілого перекладення основних мелодійних ліній музичного твору залежить якісне звучання інших складових фактури — елементів музичної тканини.

Якщо мелодійна лінія звучить у баянів та акордеонів у верхньому звуковому регістрі, акомпанемент має бути достатньо прозорим, щоб мелодія чітко прослуховувалася, або її слід дублювати (в унісон або в октаву) іншому ансамблістові для більшої виразності та звукового об'єму.

Ще більшої уваги потребує перекладення мелодійних ліній у середній частині звукового діапазону, де її виразності можуть перешкоджати інші мелодійні лінії (контрапункти), гармонічна фігурація тощо. У таких випадках для рельєфнішого звучання основної мелодійної лінії серед інших елементів фактури слід застосовувати диференційовану динаміку, різні темброві регістри баянів та акордеонів і засоби звукодобування.

Мелодію, яка звучить у нижньому звуковому регістрі традиційно виконують баяністи й акордеоністи на лівій клавіатурі, тобто так званими «готовими» басами, але для досягнення більших виразності і звукового об'єму та внаслідок достатньо значного розриву між нижніми та верхніми регістрами звукового діапазону іншому ансамблістувиконавцеві необхідно дублювати її на правій клавіатурі й у відповідному тембровому регістрі.

Доцільно, особливо в разі перекладення мелодійних голосів, зважати на силу звучання як окремих музичних інструментів, так і їх співзвучність, оскільки при однаковій кількості виконавців мелодійна лінія у верхньому звуковому регістрі звучатиме слабше, ніж у середньому, тому важливо дублювати виконання мелодійного голосу іншим виконавцем-ансамблістом в унісон або в октаву.

Якщо в симфонічній партитурі одночасно з проведенням основної мелодійної лінії звучить ще одна (контрапункт) або навіть кілька, необхідно бути особливо уважним, оскільки контрапункти — це теж мелодійні лінії, іноді побічні, а іноді рівноцінні основним темам, тому вони не повинні перешкоджати звучанню головних тем, але й не втрачати індивідуальності і значимості, звучати рельєфно, збалансовано та доповнюючи одна одну.

Тому виконання контрапунктів слід відокремлювати за допомогою використання інших звукових або тембральних регістрів,

диференціації динамічних нюансів, виконавських штрихів але передусім — надавати можливості різним виконавцям-ансамблям або ансамблевим групам (для більшого складу ансамблю баянів та акордеонів) виконувати основні теми та контрапункти на різних музичних інструментах з різним тембральним колоритом.

Гармонічна фігурація також посідає важливе місце в симфонічній партитурі, оскільки її головне завдання — відтінити рух мелодії, її характер, підкреслити зміну гармонії за допомогою певного ритмізованого малюнку.

Іноді в симфонічних партитурах гармонічну фігурацію можуть виконувати одночасно кілька голосів, у такому разі під час перекладення необхідно вносити певні зміни (особливо для ансамблів з нечисленним складом виконавців), змінюючи висоту звуків або регістр звучання гармонічної фігурації при збереженні гармонічних функцій та напрямку руху. Під час перекладення гармонічну фігурацію бажано відокремлювати від проведення основних мелодійних ліній не тільки ритмізовано, але й тембрально та за допомогою диференційованої динаміки.

Але необхідно пам'ятати головне — гармонічна фігурація повинна не перешкоджати звучанню основних мелодійних голосів, а навпаки — підкреслювати їх особливість та образний зміст.

Щодо перекладення басових голосів слід зазначити, що бас є своєрідним «фундаментом», який поєднує всі елементи фактури, підкреслює насиченість фактури, зміцнює гармонійну основу музичного твору, надає завершеності всій гармонійній вертикалі. В ансамблях баянів та акордеонів партію баса виконує один з виконавців на лівій клавіатурі «готовими» басами або на оркестрових тембрових баянах «бас» чи «контрабас» за умови їх наявності. Але для виконання мелодійних ліній, контрапунктів або досягнення більшого звукового об'єму партію баса може дублювати інший виконавець-ансамбліст на окремому музичному інструменті, використовуючи потрібний тембровий регістр.

Суттєвим засобом відтворення образного змісту перекладеного музичного твору є темброві можливості колективу баянів та акордеонів, оскільки навіть одна музична фраза, виконана на різних інструментах різними тембровими барвами, змінює образний зміст. Зважаючи на те, що сучасні баяни або акордеони мають певну кількість тембрових регістрів, завдяки яким виконавці можуть імітувати звучання майже всіх оркестрових музичних інструментів, можна впевнено констатувати, що ансамблі баянів та акордеонів мають значні колористичні, темброві й динамічні виконавські можливості, знання яких

слід використовувати під час перекладення оркестрових симфонічних музичних творів для виконання ансамблями баянів та акордеонів.

Склад ансамблю залежить передусім від чисельності тих чи інших учнів-музикантів, котрі могли б долучитися до складу ансамблю — якщо баяністів та акордеоністів у певному навчальному закладі замало, доцільно створювати невеликі ансамблі різного складу, використовуючи в них інші музичні інструменти — домру, цимбали, гітару. За бажанням до складу ансамблю баянів та акордеонів можуть долучатися інші, так звані «епізодичні» музичні інструменти для виконання сольних епізодів музичного тексту або надання специфічного колориту звучання в одному або кількох музичних творах — гобой, кларнет, труба, ксилофон, вібрафон, частіше фортепіано або синтезатор, які надають не тільки характерного барвлення, але й певного об'єму звучання.

Що стосується групи ударних інструментів, з ансамблем баянів та акордеонів гармоніюють трикутник, дзвоники, тарілка, бубон, малий барабан, іноді навіть литаври. Долучення до складу музичного колективу вищезгаданих музичних інструментів надасть ансамблю змістовнішого та збалансованішого звучання, що значно розширює динамічні й художньо-виконавські можливості ансамблю баянів та акордеонів.

Якщо кількість баяністів та акордеоністів достатня для створення більшого ансамблю, навіть оркестру, то слід особливо уважно долучати відповідні музичні інструменти та комплектувати ансамблеві групи, оскільки це є головною передумовою якісного, збалансованого звучання ансамблевого колективу.

Важливого значення в процесі роботи над музичним твором набуває також розуміння художнього змісту, стильових та динамічних особливостей твору, що виконується. Це стимулює до ретельнішого корегування штрихів, артикуляції, метроритму, динамічного та темпорового балансу що, у свою чергу, посилює творчо-виконавську відповідальність кожного оркестранта, спонукає до подальшого активного вдосконалення ансамблевої техніки.

Особливо це стосується артикуляції (від лат. *articulo* — розділяю), тобто способу виконання звука на музичному інструменті в різноманітних варіантах його атаки, оскільки надто важливою є злагоджена артикуляція в разі перекладення симфонічного музичного твору для колективу виконавців на музичних інструментах зовсім з іншими особливостями звукодобування, штриховою культурою, динамічною шкалою тощо. Лише в такому разі можна досягти справжньої єдності в розумінні музичного тексту, художньо-виконавський ансамбль — збіг відчуттів темпу, динаміки, образного змісту.

Висновки. Отже, автор перекладення має чітко усвідомлювати головне завдання — за допомогою ансамблю баянів та акордеонів створити нову, пристосованішу до умов сучасності версію музичного твору, яка найповніше і найгармонійніше відповідала б образно-емоційному змістові оригіналу та переконливо свідчила про значні художні та технічні можливості звукової природи ансамблю баянів та акордеонів.

Перспективним напрямом подальших досліджень є поглиблене висвітлення питання інструментування музичних творів для ансамблів, особливо оркестрів баянів та акордеонів, зважаючи на особливості складу таких музичних колективів і їх виконавський рівень.

Список використаних джерел

1. Давидов М. Теоретичні основи перекладання інструментальних творів для баяна / М. Давидов. — Київ : Муз. Україна, 1977. — 100 с.
2. Зиновьев В. Инструментовка фортепианных произведений для оркестра баянов / В. Зиновьев // Баян и баянисты. — М. : Сов. композитор, 1977. — Вып. 3. — С. 5–85.
3. Имханицкий М. Совершенствование ансамблевого мастерства баяниста / М. Имханицкий, А. Мищенко. — М. : Республиканский методический кабинет по учебным заведениям искусств и культуры, 1989. — 39 с.
4. Имханицкий М. Дуэт баянистов. Вопросы теории и практики : учеб.-метод. пособ. для учеб. заведений искусств и культуры / М. Имханицкий, А. Мищенко. — М. : Изд-во РАМ им. Гнесиных, 2001. — Вып.1. — 80 с., нот.
5. Имханицкий М. Дуэт баянистов. Вопросы теории и практики : учеб.-метод. пособ. для учеб. заведений искусств и культуры / М. Имханицкий, А. Мищенко. — М. : Изд-во РАМ им. Гнесиных, 2002. — Вып. 2. — 88 с., нот.
6. Имханицкий М. Дуэт баянистов. Вопросы теории и практики : учеб.-метод. пособ. для учеб. заведений искусств и культуры / М. Имханицкий, А. Мищенко. — М. : Изд-во РАМ им. Гнесиных, 2004. — Вып.3. — 84 с., нот.
7. Клебанов Д. Искусство инструментовки / Д. Клебанов. — Київ : Муз. Україна, 1972. — 219 с.
8. Когоутек Ц. Техника композиции в музыке XX века / Ц. Когоутек. — М. : Музыка, 1976. — 367 с.
9. Липс Ф. О. переложениях и транскрипциях / Ф. Липс // Баян и баянисты. — М. : Сов. композитор, 1977. — С. 86–108.
10. Лысенко Н. Квартет баянистов Киевской государственной филармонии / Н. Лысенко. — Київ : Муз. Україна, 1979. — 95 с.
11. Максимов Е. Ансамбли и оркестры гармоник : пособ. для руководителей самодеятельных коллективов / Е. Максимов. — М. : Сов. композитор, 1979. — 175 с.

12. Ризоль Н. Очерки о работе в ансамбле баянистов (на основе опыта квартета баянистов Киевской филармонии) / Н. Ризоль. — М. : Сов. композитор, 1986. — 222 с.
13. Розанов В. Инструментоведение : пособ. для руководителей оркестров русских народных инструментов / В. Розанов. — М. : Сов. композитор, 1981. — 136 с.

References

1. Davydov M. Teoretychni osnovy perekladannia instrumentalnykh tvoriv dlia baiana / M. Davydov. — Kyiv : Muz. Ukraina, 1977. — 100 s.
2. Zinovyev V. Instrumentovka fortepiannykh proizvedeniy dlya orkestra button accordionov / V. Zinovyev // Button accordion i button accordionisty. — М. : Sov. kompozitor, 1977. — Vyp. 3. — S. 5–85.
3. Imkhanitskiy M. Sovershenstvovaniye ansamblevogo masterstva button accordionista / M. Imkhanitskiy. A. Mishchenko. — М. : Respublikanskiy metodicheskiy kabinet po uchebnym zavedeniyam iskusstv i kultury, 1989. — 39 s.
4. Imkhanitskiy M. Duet button accordionistov. Voprosy teorii i praktiki : ucheb.-metod. posob. dlya ucheb. zavedeniy iskusstv i kultury / M. Imkhanitskiy. A. Mishchenko. — М. : Izd-vo RAM im. Gnesinykh. 2001. — Vyp.1. — 80 s., not.
5. Imkhanitskiy M. Duet button accordionistov. Voprosy teorii i praktiki : ucheb.-metod. posob. dlya ucheb. zavedeniy iskusstv i kultury / M. Imkhanitskiy. A. Mishchenko. — М. : Izd-vo RAM im. Gnesinykh, 2002. — Vyp. 2. — 88 s., not.
6. Imkhanitskiy M. Duet button accordionistov. Voprosy teorii i praktiki : ucheb.-metod. posob. dlya ucheb. zavedeniy iskusstv i kultury / M. Imkhanitskiy. A. Mishchenko. — М. : Izd-vo RAM im. Gnesinykh, 2004. — Vyp. 3. — 84 s., not.
7. Klebanov D. Iskusstvo instrumentovki / D. Klebanov. — Kyiv : Muz. Ukraina, 1972. — 219 s.
8. Kohoutek C. Tekhnika kompozitsii v muzyke XX veka / C. Kohoutek. — М. : Muzyka, 1976. — 367 s.
9. Lips F. O. perelozheniyakh i transkriptsiyakh / F. Lips // Button accordion i button accordionisty. — М. : Sov. kompozitor, 1977. — S. 86–108.
10. Lysenko N. Kvartet button accordionistov Kiyevskoy gosudarstvennoy filarmonii / N. Lysenko. — Kyiv : Muz. Ukraina, 1979. — 95 s.
11. Maksimov E. Ansambli i orkestry garmonik : posob. dlya rukovoditeley samodeyatelnykh kollektivov / E. Maksimov. — М. : Sov. kompozitor, 1979. — 175 s.
12. Rizol N. Ocherki o rabote v ansamble button accordionistov (na osnove opyta kvarteta button accordionistov Kiyevskoy filarmonii) / N. Rizol. — М. : Sov. kompozitor, 1986. — 222 s.
13. Rozanov V. Instrumentovedeniye : posob. dlya rukovoditeley orkestrov russkikh narodnykh instrumentov / V. Rozanov. — М. : Sov. kompozitor, 1981. — 136 s.

■ UDC 780.647.2.082.1.088

Honcharov O. I., senior lecturer, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

FEATURES OF TRANSCRIPTIONS OF SYMPHONIC WORKS FOR ENSEMBLES OF BUTTON ACCORDIONS AND ACCORDIONS

The aim of the paper is to interpret the issues of transcriptions of symphonic works for ensembles of button accordions and accordions of various quantitative and instrumental lineups and the features of instrumental part of these bands, the analysis of the issues of the formation of repertoire and opportunities to replenish it owing to effective transcription of the best samples of world music heritage.

Research Methodology. The author outlines methodological recommendations concerning the arrangement of the components of texture, dynamics, characteristics of sound, the use of timbre registers of modern button accordions and accordions on the basis of the works of the famous and outstanding musicians like Kohoutek C., Lips F. O., Rizol N. and others. The article provides a detailed examination of their principles and techniques.

Results. Transcriptions for orchestras or ensembles of button accordions and accordions of the symphonic works of classical composers are of key importance, which enable musicians to trace the evolution of music, feel the stylistic features of music of different composers and contribute to the professional musicians' skills, encourage them to explore new methods of specific plays that bring the sound of button accordion and accordion ensembles to the original sound. The author argues that incomplete preservation of the musical material created by a composer is the key to quality figurative and emotional content of the playback because in most cases there is a need of creative approach of the transcription and disclosure of the features which the composer meant and that have to enrich the sound with new elements of articulation, dynamics, enhance figurative quality of the work bringing its sound to the original.

Novelty. The study has enabled a better understanding of the mechanism of transcriptions of symphonic works for ensembles of button accordions and accordions.

The practical significance. The paper may be of a particular interest to the specialists in folk music arts. Recommendations are given for further research in more profound coverage of the issues of music orchestration for button accordion and accordion ensembles including the characteristic features of these musical lineups and their performance level.

Key words: ensemble, button accordion, accordion, instrumental lineup, transcription, texture, dynamics, timbre, sound balance.

Надійшла до редколегії 09.02.2016 р.